

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En tidig kortsvärdstyp på Gotland

Nerman, Birger

Fornvännen 41-44

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1959_041

Ingår i: samla.raa.se

EN TIDIG KORTSVÄRDSTYP PÅ GOTLAND

De eneggade kortsvärderna eller huggknivarna¹ av järn, i den gamla germanska litteraturen vanligen kallade »saxar» eller »seramasaxar», tillhöra ju i Norden framför allt Vendeltiden (ca 550—ca 800 e. Kr.), ehuru de även förekomma under vikingatiden. En genomgång av det oerhört rika föremålsmateriale från Gotlands järnålder har emellertid givit vid handen, att en liten särgrupp kan urskiljas, som åtminstone i huvudsak måste falla före Vendeltiden. Dessa »saxar» ha ett mycket smalt och vid spetsen ytterst spetsigt blad med en starkt förtjockad rygg, vilken äger en facettering av bestämt slag. Jag känner 3 sådana gotländska exemplar och fragment av ett fjärde. Då typen hittills icke blivit uppmärksammas, skola alla exemplaren här beskrivas.

Bäst bevarat är kortsvärdet fig. 1. Man känner endast, att det härrör ifrån Viflings i Hellvi socken och att det tillsammans med järnyxan fig. 6 år 1878 överlämnades som gåva till Statens Historiska Museum av urmakaren Adolf Unnerus (inv.-nr 6251). Som ses, äger det på den breda ryggen en facettering, som ungefär ifrån mitten sträcker sig ett betydligt stycke fram mot spetsen; facetteringen utgöres av två långsträckt inknipningar, som slutta upp till den gemensamma längsgående ryggen. Det är en ornering, som är välkänd under yngre romersk järnålder (ca 200—ca 400 e. Kr.) och folkvandringstid (ca 400—ca 550 e. Kr.), men icke förekommer senare. I fig. 4 (=Nerman, B., Die Völkerwanderungszeit Gotlands, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens monografiserie nr 21, 1935, fig. 130) ses ett gotländskt remändbeslag med dylik facettering från en av Harald Hansson (Stale) undersökt grav (St. Hist. Mus. inv.-nr 19056:2) på gravfältet vid St. Hästnäs, Visby landsförsamling; graven tillhör min period VI: 1, d. v. s. tiden ca 400—ca 475. För övrigt ses på svärdet fig. 1 som ornering på vardera sidan av ryggen nära och parallellt med denna en skära, som går fram till profileringen. Den med kortsvärdet inlämnade yxan har mycket kort »skägg» och visar sig därför vara tidigare än de utpräglade skäggyxorna från mellersta och yngre Vendeltiden (ca 650—ca 800), vilka äga ett längre sådant. Den står därför på övergången från de från den yngre romerska järnåldern betygade yxorna med antydning till skägg som Almgren, O., och Nerman, B., Die ältere Eisenzeit Gotlands (nyssnämnda monografiserie nr 4, 1914—1923) fig. 640 till de verkliga skäggyxorna.

Ett eneggat kortsvärd, fig. 2, med nästan identiska mått som fig. 1 förvärvades år 1873 av Statens Historiska Museum; man vet endast, att det anträffats av en man S. P. Lindblom »i en till Winkels hemman i Sjonhem socken hörande åker»; hemmanet hörde under Stora Sojvide (inv.-nr 5134). Kortsvärdet ifrån Sjonhem har samma facettering och ornering som det

¹ Termen huggkniv är icke alltid betecknande, då de mindre exemplaren knappast ha kunnat användas till att hugga med.

Fig. 1—5. 1. Eneggat kortsvärd av järn. Viplings, Helvi socken, Gotland. 1/3. 2. Eneggat kortsvärd av järn. Vinkels, St. Sojvide, Sjonhems socken, Gotland. 1/3. 3. Järnkniv. Björnungs, Lokrume socken, Gotland. 1/3. 4. Remändbeslag av brons. Stora Hästnäs, Visby landsförsamling. 1/1. 5. Spetspartiet av eneggat kortsvärd av järn. Vallstenarum, Vallstena socken, Gotland. 1/3. — 1—2. One-edged iron short-swords. 3. Iron knife. 4. Strap-end mounting in bronze. 5. The point end of an iron one-edged short-sword.

Fig. 6. Järnyxa. Viflings, Hellvi socken, Gotland. 1/3. — Iron axe.

ifrån Hellvi. Det skiljer sig endast från detta däri, att ryggpartiet mellan skaftet och facetteringen är rännformigt urholkat.

Spetspartiet av ett eneggat kortsvärd, fig. 5, tydligen även detta av identiska mått som fig. 1, föreligger tillsammans med en samling föremål, vilka upptagits av en man C. Nygren, en notorisk gravplundrare, på gravfältet vid Vallstenarum i Vallstena socken »uti gamla grafvar» och vilka 1872 inköptes av Statens Historiska Museum (inv.-nr 4740); bland föremålen ingå vapen och andra till mannens utrustning hörande föremål ifrån början av Vendeltiden, men även yngre föremål föreligga i samlingen.

Mindre än de föregående kortsvärderna och därför mera att betrakta som en kniv är det fjärde exemplar av ifrågavarande typ, fig. 3, vilket 1865 förvärvades av Statens Historiska Museum (inv.-nr 3423). Det hade hittats av en man P. Pettersson Björnungs i Lokrume socken tillsammans med en järnyxa med skafthål, som jag icke kunnat återfinna, men som i inventariet uppges ha »långt och mycket smalt blad». Vårt »kortsvärd» överensstämmer, som ses, fränsett storleken, helt med fig. 2, med vilken det har den rännformiga urholkningen på den åt handtaget vettande hälften av ryggen gemensamt.

De ifrågavarande kortsvärdens facettering visar alltså, att de tillhöra yngre romersk järnålder eller folkvandringstid. Den tillsammans med kortsvärdet från Hellvi funna yxan betygar också, att det förra måste vara äldre än mellersta Vendeltiden, alltså tidigare än ca 650. Å andra sidan visar ån, att Hellvisvärdet är yngre än den romerska järnåldern, alltså yngre än ca 400. Att typen kunnat leva kvar ännu straxt i början av Vendeltiden synes antydvas av fragmentet från Vallstenarum. Tiden för denna särtyp av kortsvärd torde alltså i stort bli från ca 400 till straxt efter 550. En så särpräglad typ bör heller icke gärna ha haft en lång livstid.

Att blott några få exemplar av vår kortsvärdstyp hittills konstaterats på Gotland, beror på, att vapen under folkvandringstiden mycket sällan nedlagts i mansgravarna, varför mycket få vapengravar ifrån denna tid äro bekanta ifrån ön (jfr Nerman, B., Die Völkerwanderungszeit Gotlands sid. 18 f., 42 ff., 87 ff., 110 ff.), och att utanför gravarna förekomsten är ännu sällsyntare (a. a. sid. 94 ff.).

Det är sannolikt, att denna kortsvärdstyp även finnes inom andra delar av Norden; någon undersökning härom har jag emellertid icke kunnat företaga.

Birger Nerman

SKÄRSTADS KYRKAS BRUDKRONA

Ofta gör man vid genomgång av gamla kyrkoräkenskaper den iakttagelsen, att accessionen av inventarier ökar under vissa avgränsade perioder. Det kan bero på förekomsten av en givmild donator, men det kan också bero på att församlingen fått en kyrkoherde som har dels intresse för kyrkans egendom, dels pondus att driva igenom inköpsanslag på sockenstämman.

Skärstads kyrka ungefär mitt emellan Gränna och Jönköping tillhörde i början av 1600-talet ingalunda de på ädla metaller rika kyrkorna. Där fanns två nattvardskalkar av silver, men de båda vinkannorna och oblatasken var av keramik. I en anteckning från 1679¹ heter det: »Såsom tillförne bruchtes een leerkanna på Altaret, lät kyrkioherdhen förfärdiga een nyy Altarekanna af Silfwer och dhet A:o 1662. Men 1666 giordes en ny Oblatz ask ock af Silfwer och kalken förbättrader och omgjorder.» En inventarieförteckning 1637 bekräftar uppgiften om det enkla materialet i vinkannor och oblatask:

Kalkar, Een hwijt 8 lod 1½ qvintin noch Een förgyllt	2 st.
Leerkannor, Een stoor och en lithen	2 st.
Leerholk åth Oblaterna	1 st.

Vinkannen och oblatasken av silver anskaffades på 1660-talet då Nicolaus Siggonis Aurelius² var kyrkoherde i Skärstad, men redan två årtionden tidigare hade hans broder och företrädare Magnus Siggonis Aurelius börjat förbättra kyrkans silverskatt. Den brudkrona som fanns var delvis av silver, delvis av mässing, och den ville herr Magnus ersätta med en ny, bättre och helt av förgyllt silver. Detta genomdrev han också på sockenstämman den 1 maj 1646: »Sedan affsadess och att så snart man fåår en good Guldsmed, som will komma till Sochnastämpna och lofva sig wilia Pynta och reformera Cronan, skall till sådant arbete kyrkioness Pgr användass.»

Redan sju veckor senare hade kyrkoherden funnit sin gode guldsmed: »Anno ut Supra den 21 Junij kom konstrijk och wälacht: Pär Månsson Guldsmed i Jönekiöping till Schiärstada och affhandlade mz Församblingen der sammastädess om then gamla Cronan, then han till sig annamade, hwilken wog 73 lod, noch en Silff ked om 2 lod och loffuade sig wilia göra ther aff en ny Crona, och honom fordrades Guld, Nämligen Een ducat till huarie 8 lood till förgylningen och 1 dlr kppgr för hwart lood i arbetz lön. Noch leffrerades till be:te Gulsmid g. Silfuer 5½ lod — facit 80½ lod. Denna offuan b:ta Crona förarbetat till 80½ lod med Guld och steenar, åhr aff

¹ Vadstena landsarkiv, Skärstads kyrkoräkenskaper 1679—1701 och protokoll 1638—1679.

² Gotthard Virdestam, Växjö stifts herdaminne VII, Växjö 1932, sid. 287 f.